

Interactievaardigheden voor mbo- studenten pedagogisch werk

Marlene van der Ven

Citeren als: Ven, M. van der (2018). *Aanleren van interactievaardigheden aan een mbo-student*. Op: PlatformPraktijkontwikkeling.nl. Utrecht: WOSO

Aanleren van interactievaardigheden aan mbo-studenten pedagogisch werk

Marlene van der Ven

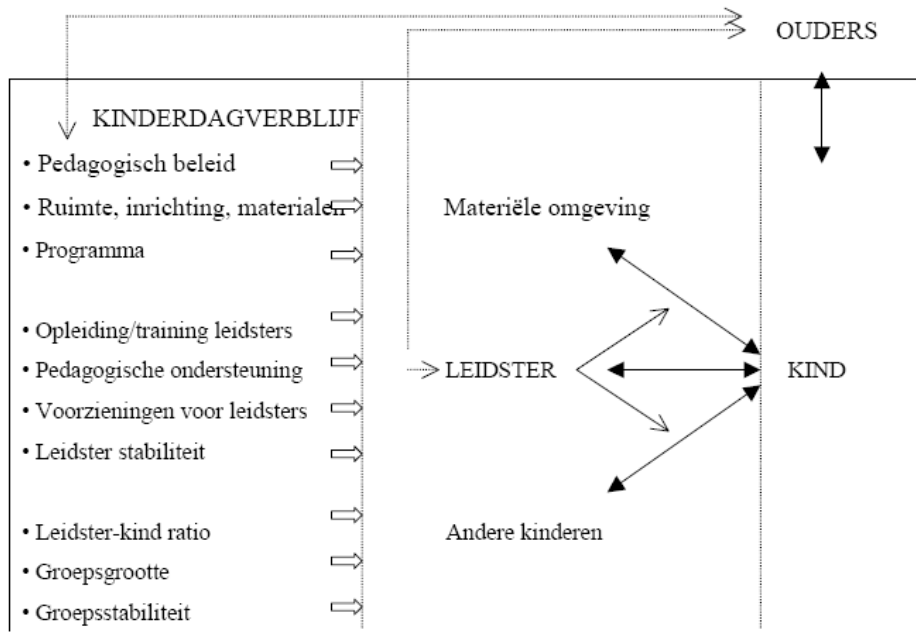
“Een kind dat goed in zijn vel zit, zich prettig voelt en gestimuleerd wordt binnen een veilige pedagogische basis, kan zich optimaal ontwikkelen”, aldus Zwiep (2015), Daarom is het aanleren van interactievaardigheden een belangrijk onderdeel van de mbo-opleiding voor pedagogisch werkers in kinderopvanginstellingen.

In het kader van het afstudeeronderzoek voor de Master Educational Needs is onderzocht of het voor de ontwikkeling van interactievaardigheden van mbo-studenten pedagogisch werk verschil maakt of zij in de opleiding aanvullend videobegeleiding krijgen (i.p.v. zelfstandig werken) en wat het aanvullend effect is als de videobegeleiding tijdens een stageperiode op locatie wordt uitgevoerd.

Kwaliteit in de kinderopvang

In de kinderopvang wordt de ‘pedagogische’ kwaliteit gemeten met het kwaliteitsmodel van Riksen-Walraven (IJzendoorn et al, 2004). Factoren die de structurele kwaliteit bepalen liggen met name op beleidsniveau of organisatorisch gebied. Zie aspecten

aan linkerkant in figuur 1. Bij de proceskwaliteit (rechterkant in figuur 1) van de kinderopvang staan de ervaringen die kinderen opdoen in de interactie met de materiële omgeving, de pedagogisch medewerker en de andere kinderen centraal.

Figuur 1: Kwaliteitsmodel Riksen-Walraven (IJzendoorn et al, 2004)

De pedagogisch werker vormt de spil van de proceskwaliteit. Zij zorgt er voor dat kinderen zich thuis voelen en gestimuleerd worden om zich verder te ontwikkelen. De communicatie en interactie tussen leidsters en kinderen is door Riksen-Walraven beschreven in zogenaamde interactievaardigheden. De zes interactievaardigheden worden verdeeld in drie basale vaardigheden: een sensitieve houding, respect voor autonomie, structureren en grenzen stellen en drie educatieve vaardigheden: praten en uitleggen, bevorderen van de ontwikkeling en begeleiden van onderlinge interacties (IJzendoorn, 2004).

Pennings en Meij (2015) beschrijven het belang van interactievaardigheden als volgt: Een sensitieve houding van een pedagogisch werker maakt dat zij signalen van kinderen opmerkt en hier tijdig op reageert. Het beschermt een kind tegen stress. Het accepteren van de autonomie van een kind draagt bij aan zijn zelfvertrouwen en vergroten van zijn eigenwaarde. Door veel dingen te benoemen en te verwoorden zal zowel de taalontwikkeling als de cognitieve en sociale ontwikkeling van een kind

gestimuleerd worden. Het bevorderen van de ontwikkeling gebeurt door het aanbieden van gerichte en bij de leeftijd van het kind passende stimulering bij dagelijkse activiteiten. Door het aanmoedigen van sociaal gedrag en ingrijpen bij negatieve interacties en complimenteren bij positieve interacties kan een leidster de interacties tussen kinderen begeleiden.

De pedagogisch werker beïnvloedt de kinderen niet alleen rechtstreeks door haar interacties met de kinderen zelf, maar zij bepaalt ook grotendeels de kwaliteit van de interacties tussen de kinderen onderling en hun ervaringen met het (spel)materiaal (zie figuur 1). Pedagogisch werkers moeten hoog scoren op de basale interactievaardigheden willen kinderen zich fijn en veilig voelen op de groep.

Het is belangrijk om als pedagogisch werker in het gebruik van de educatieve interactievaardigheden aan te sluiten bij de manier waarop jonge kinderen leren. Om te begrijpen wat een kind wil zeggen: (1) volgt de leidster het kind (waar is het op gericht), (2) speelt zij in op de belangstelling van het kind en (3) verwoordt en/of verrijkt zij de opgedane ervaring van het kind. Strik en Schoemaker (2014) geven aan dat de manier van communiceren met kinderen in grote mate bepaalt of de pedagogische doelen worden behaald.

Praktijksituatie

Om de pedagogisch werk (pw) studenten van het Hoornbeek College (MBO) goed op te leiden voor hun toekomstige beroep en te voldoen aan de eisen van het vernieuwde kwalificatiedossier (Calibris, 2014), is in het curriculum voor pedagogisch werkers (Hoornbeek, 2014) expliciet aandacht gekomen voor het oefenen en het kunnen toepassen van interactievaardigheden.

Het praktisch oefenen van de interactievaardigheden wordt in de praktijk echter belemmerd door een aantal aspecten. Als eerste is het voor studenten lastig om de rol van 'kind' op zich te nemen en de vaardigheden door rollenspel met elkaar te oefenen. Dit vergt te veel inlevingsvermogen en afstand nemen van de eigen persoon. Ten tweede valt op dat tijdens stages nauwelijks aandacht is voor interactievaardigheden door stagebegeleiders (door de collega's van het werk). Dit heeft, gezien de resultaten van onderzoek (Gevers, Deynoot-Schaub, Helmerhorst, Bollen & Fukkink, 2014), mogelijk te maken met het zelf niet voldoende en niet bewust toepassen van deze

vaardigheden. En als derde is het meten van de kwaliteit van de interactievaardigheden nog onvoldoende verwerkt in de (examen)opdrachten voor pedagogisch werkers (Prove 2 Move, 2013).

Om zowel de basale als de educatieve interactievaardigheden van de studenten pedagogisch werk beter te kunnen trainen tijdens de opleiding heeft het Hoornbeeck College in 2015 een vaardighedenopdracht ontworpen, die vanaf schooljaar 2015-2016 is ingezet. Tijdens een lesperiode voeren studenten thuis of op een instelling gesprekken met kinderen en nemen de gesprekken op. De student op niveau 4 stelt na eigen analyse en analyse door een medestudent twee leerdoelen op om de komende drie gesprekken aan te werken. Bij de laatste opname wordt gekeken welke vooruitgang er is en wordt gereflecteerd op het oefenproces en het bereikte resultaat.

Bij het ontwerpen van deze vaardighedenopdracht was het een discussiepunt of het oefenen met gesprekken in een thuissituatie evenveel effect zou hebben als het voeren van gesprekken tijdens de stage op een instelling. Om studenten niet te veel te belasten met extra opdrachten tijdens de stage en om roostertechnische redenen, is gekozen om deze vaardighedenopdracht in een lesperiode te plaatsen. Een tweede discussiepunt was in hoeverre studenten zelfstandig aan deze opdracht konden werken of dat actieve begeleiding van de docent gewenst was voor een optimaal leereffect.

Inzichten vanuit de literatuur

Literatuuronderzoek gaf inzicht in recente ontwikkelingen en tegelijk twee bruikbare interventies voor de praktijksituatie: begeleiding met videobeelden en praktijkervaring.

De effecten van begeleiding met videobeelden zijn door Helmerhorst (2014) onderzocht. Zij ontwikkelde op basis van onderzoek de Caregiver Interaction Profile (CIP)-training. Tijdens deze training bekijkt een gediplomeerde leidster samen met de trainer het opgenomen beeldmateriaal voor alle interactievaardigheden. Door de training worden leidsters bewust gemaakt van hun wijze van communiceren met kinderen, zodat zij bewust de kwaliteit van de interactie kunnen vergroten. In haar onderzoek toont Helmerhorst (2014) aan dat deze training effectief is.

Deze uitgebreide individuele begeleiding zal in het onderwijs niet mogelijk zijn. En het is de vraag of deze werkwijze bij professionals, hetzelfde effect heeft bij mbo-studenten. De inzet van de videobegeleiding in het onderzoek is gebaseerd op de CIP-training die door Helmerhorst (2014) is ontworpen, maar de werkwijze van de training is aangepast om af te stemmen op de klassikale setting en de werkwijze van de bestaande schoolopdracht. Hierdoor is de videobegeleiding korter per begeleidingsmoment en minder intensief. In het onderzoek wordt nagegaan of de videobegeleiding, ondanks de aanpassingen, toch effect heeft op de groei van studenten.

Uit onderzoek van Fukkink, Jilink, Op den Kelder & Koopman (2015) bleek dat natuurlijke groei in interactievaardigheden bij pw-studenten door opgedane (praktijk)ervaringen tot voldoende resultaat leidt voor de basale interactievaardigheden, maar niet tot voldoende resultaat bij de educatieve interactievaardigheden. Studenten die de opleiding middels de BBL-variant volgen hebben opvallend hogere scores voor alle vaardigheden (Fukkink et al, 2015). In combinatie met de sterke groei van de interactievaardigheden in de eerste vijf werkzame jaren van pedagogisch werkers, kan de praktijkervaring hierin van betekenis zijn (Fukkink et al, 2013). In het onderzoek wordt nagegaan of het trainen van interactievaardigheden in de praktijk tot meer groei leidt.

Onderzoek

In het onderzoek zijn twee experimenten gedaan dat er schematisch als volgt uit ziet:

ONDERZOEKSOPZET						
		Interventie 10 weken 1 VIB-begeleidings moment per week			Interventie 20 weken Oefensituatie tijdens stage. 1 begeleidings moment per 2 weken	
	Mei 2016		Juli 2016	Sep 2016		Jan 2017
Controle groep C _A	CIP nulmeting	Opnamen maken van interactie met kinderen in thuissituatie. Zelfstandig werken / feedback van medestudenten	CIP nameting			
Ex groep E _B	CIP nulmeting	Opnamen maken van interactie met kinderen in thuissituatie. VIB op school door docent	CIP nameting			
Ex groep E _C				CIP nulmeting	Opnamen maken van interactie met kinderen tijdens stage. VIB op school door docent	CIP nameting

In het onderzoek wordt met bestaande klassen met tweedeaars studenten pedagogisch werk niveau 4 gewerkt, afkomstig van twee locaties van het Hoornbeek College. Elke groep heeft een andere docent. Door de keuze voor alleen niveau 4 studenten worden grote verschillen in niveau tussen leerlingen en de effecten daarvan op het groeiproces zo veel mogelijk uitgesloten.

De groepen respondenten zijn vrij klein. Reden hiervan is dat sommige respondenten afvielen doordat het meetmoment van de opname niet duidelijk was of doordat het filmbestand te kort of niet te openen was. Als een opname van de voor- of nameting niet bruikbaar was, zijn de respondenten niet meegenomen in het onderzoek, zodat de respondenten in de voor- en nameting identiek waren en er een groeiscore per student berekend kon worden. Bij experimentgroep (E_C) vielen respondenten af omdat zij de opleiding op een lager niveau vervolgden. Omdat dit waarschijnlijk zwakkere studenten zijn en het mogelijk een vertekenend beeld van de resultaten zou geven, is er voor gekozen de resultaten van hen niet in het onderzoek mee te nemen.

Om het effect van rijping zo klein mogelijk te maken worden de controlegroep (Ca) en experimentgroep (Eb) tijdens dezelfde lesperiode (periode 2.4) gevolgd. Vanwege de plaats van de stageperioden tijdens de opleiding is dit niet mogelijk voor de tweede experimentgroep (Ec). De deelname aan het onderzoek van groep Ec vindt een half jaar later in de opleiding plaats (periode 2.2), dan bij groep Ca en Eb.

Om het effect van de interventie te kunnen meten is van alle respondenten het eerste en laatste gesprek geanalyseerd op basis van de CIP-schalen. Dit is een zeven-punts likert-schaal, waarbij 7 de hoogst mogelijke kwaliteit weergeeft (Helmerhorst, 2014). Deze schaal mag volgens Van Peet en Everaert (2013) als interval meting beschouwd worden, waardoor de dataverzamelingen kwantitatief geanalyseerd kunnen worden.

De analyse van de gesprekken is gedaan door twee observanten: de onderzoeker en een collega. Bij beide onderzoeksvragen is per respondent gekeken wat de groei per interactievaardigheid is op de CIP-schalen. Deze groei is gemeten door de score op de CIP-schaal van de nameting te vergelijken met de score van de voormeting. Vervolgens is de gemiddelde groei per interactievaardigheid per experimentgroep berekend.

Experiment één

In het eerste experiment tussen de controlegroep (Ca) en experimentgroep (Eb) wordt nagegaan wat het effect is van videobegeleiding op het trainen van interactievaardigheden. De controlegroep heeft bij de opdracht voor het aanleren van interactievaardigheden zelfstandig gewerkt en studenten hebben elkaar feedback gegeven op videobeelden, zoals in de opdracht beschreven staat. De studenten van de experimentgroep hebben daarnaast ook feedback van de docent op hun videobeelden gekregen op de manier van videobegeleiding / CIP-training.

Om het effect van de interventie videobegeleiding te meten zijn de groeigemiddelden per interactievaardigheid van de controle groep (Ca) vergeleken met de experimentele groep (Eb). De resultaten zijn weergegeven in tabel 1.

Experiment twee

In het tweede experiment is voortgebouwd op het eerste experiment. Er is één nieuwe onafhankelijke variabele toegevoegd. De experimentele groep (Eb) heeft de opnamen van het oefenen voor de opdracht voor het aanleren van interactievaardigheden in de thuissituatie gemaakt en video-begeleiding gekregen van de docent. Experimentele groep (Ec) maakt de opnamen tijdens de stageperiode, wat een meer realistische beroepssituatie is. Ook wordt aan deze groep videobegeleiding gegeven door de docent. Hierdoor kunnen eventuele verschillen in gemiddelde groeiscoringen met meer zekerheid verklaard worden vanuit de plaats van oefenen met interactievaardigheden.

Evenals bij experiment één is per respondent het eerste en laatste oefengesprek (opname) geanalyseerd op basis van de CIP-schalen. Om het effect van de interventie oefenen tijdens de stageperiode te meten zijn de groeigemiddelden per interactievaardigheid van de experimentele groep Ec vergeleken met de groeigemiddelden van experimentele groep Eb. De resultaten zijn in onderstaande tabel weergegeven.

	Controle groep (Ca)			Experimentele groep (Eb)			Experimentele groep (Ec)		
	n=	M groeiscoring	SD	n=	M groeiscoring	SD	n=	M groeiscoring	SD
Sensitieve responsiviteit	6	-0,5	1,38	6	1,33	0,52	4	1,5	0,58
Respect voor autonomie	6	0,33	1,21	6	0,5	1,05	4	2	0
Structureren en grenzen stellen	6	0	0,63	6	0,33	0,52	4	0	0,82
Praten en uitleggen	6	0	1,1	6	0,5	1,05	4	1,75	0,5
Stimuleren van ontwikkeling	6	-0,33	0,52	6	0,5	0,55	4	1	1,16
Begeleiden van interacties	6	-0,33	0,52	6	0,33	0,52	4	0,75	0,5

Tabel 1. De gemiddelde groeiscoringen en standaarddeviatie van de experimentele groepen en de controlegroep op alle interactievaardigheden.

Resultaat experiment één

Op alle CIP-schalen is een grotere gemiddelde groei te zien bij de experimentele groep (Eb) die de interventie van videobegeleiding heeft gehad. De gemiddelde

groei is gestegen van 0,33 tot 1,8 op een 7-puntsschaal. De groei is het grootst bij de interactievaardigheden sensitieve responsiviteit, stimuleren van de ontwikkeling en begeleiden van interacties. Daarnaast is de spreiding van de groeiscoringen bij de interactievaardigheid sensitieve responsiviteit beduidend kleiner in de experimentele groep vergeleken met de controlegroep. Fukkink en Jillink (2015) geven in hun onderzoek aan dat studenten pedagogisch werk aan het begin van de opleiding op deze vaardigheid al voldoende scores, wat mogelijk ook gevolgen heeft voor verdere groei.

Resultaat experiment twee

Ook bij dit experiment is een grotere gemiddelde groei te zien bij de experimentele groep Ec op de interactievaardigheden met uitzondering bij structureren en grenzen stellen. De verschillen in groei variëren van 0,17 tot 1,5 op een 7-puntsschaal. De grootste groei in ontwikkeling heeft plaatsgevonden bij de interactievaardigheden respect voor autonomie en praten en uitleggen. De spreiding van de groei tussen de respondenten is soms fors, zoals bij stimuleren van ontwikkeling. Er blijken daardoor grote verschillen in resultaten te zijn. Mogelijk komt dit door het kleine aantal respondenten, waardoor individuele resultaten verhoudingsgewijs meer effect hebben op de spreiding van resultaten. Het achterhalen van andere mogelijke oorzaken is niet in het onderzoek meegenomen.

Tot nu toe was er geen onderzoek gedaan naar het stimuleren van interactievaardigheden bij mbo-studenten. Vanuit onderzoeken in de beroepssituatie komt naar voren dat de interactievaardigheden van BBL-studenten pedagogisch werk via natuurlijke groei sneller ontwikkelen dan van BOL-studenten (Fukkink et al, 2015) en dat pedagogisch werkers met name in de eerste vijf werkjaren hun interactievaardigheden verbeteren en daarna ongeveer stabiel blijven (Fukkink et al, 2013). Ook de videobegeleiding liet een positief effect zien op de ontwikkeling van interactievaardigheden van pedagogisch werkers. Beide effecten, van leren in de praktijk en van videobegeleiding, zoals eerder vastgesteld voor professionals met meer kennis over interactievaardigheden lijken in dit onderzoek ook te gelden voor mbo-studenten pedagogisch werk.

Op basis van de resultaten in deze experimenten kan gezegd worden dat zowel videobegeleiding als het oefenen van interacties met kinderen tijdens een stageperiode een positief effect hebben op de groei van de interactievaardigheden van studenten pedagogisch werk niveau 4. Door de spreiding in individuele groeiscoringen is te zien dat het effect nog niet algemeen is en mogelijk afhankelijk van de individuele student of andere factoren, maar de effecten op de groeigemiddelden zijn zodanig dat dit voor onze school voldoende bevestiging geeft om de werkwijze voor deze opdracht aan te passen. Zowel het oefenen in de praktijksituatie als de begeleiding van een docent, die op de juiste wijze inhoudelijke feedback geeft die aansluit bij de vaardigheden van de student, zijn van meerwaarde voor het aanleren van interactievaardigheden.

Literatuur

- Calibris (2014). *Kwalificatiedossier mbo Pedagogisch Werk*. Kenniscentrum Calibris.
- Fukkink, R. G., Gevers Deynoot-Schaub, M.J.J.M., Helmerhorst, K.O.W., Bollen, I. & Riksen-Walraven, J.M.A. (2013). *Pedagogische kwaliteit van de kinderopvang voor 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2012*. Amsterdam: Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek.
- Fukkink, R. J., Jilink, L., Op den Kelder, R. & Koopman, L. (2015). *Groei en beeld: een longitudinale studie naar de ontwikkeling van interactievaardigheden van studenten pedagogisch werk*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Helmerhorst, K.O.W. (2014). *Child care quality in the Netherlands: From quality assessment to intervention*. Amsterdam: UvA Geraadpleegd via <http://hdl.handle.net/11245/1.432186>
- IJzendoorn, R. van, Tavecchio, L. & Riksen-Walraven, M. (2004). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Jepma, IJ. & Schreuder, L. (2011). *Kwaliteit kinderopvang in Nederland*. Utrecht: Expertisecentrum Ontwikkeling, Opvang en Onderwijs voor 0-12 jarigen.
- Kruif, R.E.L. de, Riksen-Walraven, J.M.A. , Gevers Deynoot-Schaub, M.J.J.M. , Helmerhorst, K.O.W., Tavecchio, L.W.C. & Fukkink, R.G. (2009). *Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2008*. Amsterdam: Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek.
- Peet, A.A.J. van & Everaert, H.A.M. (2013). *Lessen in onderzoek: onderzoek in de onderwijspraktijk*. Amersfoort: Uitgeverij Agiel.
- Pennings, T. & Meij, H. (2015). *De NCKO-Kwaliteitsmonitor*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Singer, E. & Kleerekoper, L. (2009). *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar* . Amsterdam: Elsevier Gezondheidszorg
- Strik, A. & Schoemaker, J. (2014). *Interactievaardigheden: Een kindvolgende benadering*. Amsterdam: Reed Business.
- Zwiep, C. (2015). Kleine veranderingen, grote gevolgen. *Kiddo*, 2015(3),20-22.

Over de Auteur

Marlene van der Ven is docent, studieloopbaanbegeleider en onderwijsontwikkelaar bij de opleiding Pedagogisch Werk van het Hoornbeeck College (vnh@hoornbeeck.nl). Voor de opleiding Master of Educational leerroute jonge kind-specialist deed zij onderzoek naar het effect op de leerresultaten van interactievaardigheden bij studenten pedagogisch werk in diverse leeromgevingen.